

Ve svém referátu Shore opět vznesl neodbytnou otázku, na kterou již dlouho hledá odpověď: co je to vlastně Evropská unie? Věnoval se zejména kulturnímu deficitu v nově se tvořící Evropě. Ani přes integrační pokroky v legislativě, hospodářství a institucionální oblasti evropské elity podle něj dosud nestvořily Evropany. Není žádná evropská identita či vědomí, které by konkurovaly nacionalismu, a které by tak poskytl alternativní základ soudržnosti a solidarity. Kulturní faktory, jako je sdílená historie, historická paměť, náboženství, jazyk a mýty, Evropany spíše rozdělují, a proto se nemohou stát základem všénárodních jednoty. Jinými slovy, velkolepá vize transcendentní, sjednocené Evropy, již prosazují evropští politici, není ideálem, který by sdílela většina Evropanů; spíše naopak, lidé jsou vůči sjednocování Evropy lhostejní až nepřátelští, evropská integrace zůstala ideologií elit, nepřijatou masami. EU je tedy stát bez národa; aspiruje na to stát se demokracií, ale nemá *démos*.

V Bristolu byl jasně vymezen cíl antropologie Evropy: hledání rozdílů i společných jmenovatelů v nově se tvořícím evropském politickém, hospodářském a socio-kulturním prostoru na základě výzkumů skutečných vazeb, ne pouhých přání. Takové vymezení vyžaduje vědecký popis a analýzu Evropy z přísně sociálně-antropologické perspektivy, tj. v propojení teorie s empirickým výzkumem. Bádání o dosažené míře „evropskosti“ (*Europeanness*) by nemělo opomíjet pragmatickou perspektivu a přehlížet úroveň každodennosti.

Hana Horáková

Podrobné informace ke konferenci včetně všech abstraktů viz www.nomadit.co.uk/easa/easa06/.

Poznámky

¹ Mezi instituce, které napomáhají studiu Evropy z pozice sociální antropologie, patří kromě Evropské asociace sociálních antropologů (EASA) i Společnost pro antropologii Evropy (*Society for the Anthropology of Europe*), zřízená Americkou antropologickou asociací (*American Anthropological Association*).

Superdiverzita a antropologie globálního města na začátku 21. století

EASA, Bristol, 18.–21. září 2006

Pokud někdo pochyboval o tom, zda výzkumy migrace a multikulturality prožívají svůj rozkvět, měl by se podívat na program letošní konference Evropské asociace sociálních antropologů v Bristolu. Z jedné strany nadnesl specifické téma už sám název této konference – „Evropa a svět“. Z druhé strany tomu bylo bezpochyby proto, že ve světě po 11. září a v rozšiřující se Evropě, ve které máme co do činění s renesancí politiky identit, má v sobě už samotný termín „migrace“ stejný hodnotový náboj, jaký měl třeba pojem „třída“ v sociologii přelomu 19. a 20. století nebo pojem „kultura“ v antropologii doby Malinowského.

Pojmy mají zachycovat měnící se sociální realitu. Není tedy náhoda, že jeden z mnoha panelů týkajících se migrace, transnacionálních migračních sítí a multikulturality propagoval teprve od nedávna módní pojem „superdiverzita“ (angl. *superdiversity*). A není také náhoda, že panel zahajoval autor tohoto pojmu, prof. Stephen Vertovec. Zlí jazykové se netajili s názorem, že pojmy si můžete vymýšlet libovolně, pokud jste vedoucím jednoho z největších a nejlépe financovaných výzkumných center, které navíc stahuje nejlepší vědce z výzkumných institutů zabývajících se migrací v Evropě – Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS) při Institutu sociální a kulturní antropologie oxfordské univerzity. Ve světě politiky financování výzkumných grantů, obzvláště mezi antropology, tento název vyvolává nervózní třas a skřípání zubů.

Něco na tomto pojmu však je a nejde přitom jen o další z mnoha pohřbívání Roberta E. Parka a chicagské školy a o sdělení, že svět se změnil, a proto by měla podstoupit evoluci i naše pojmová mřížka týkající se metodologie a teoretických ukotvení antropologie města. V čem spočívá ona „superdiverzita“? Podle Vertovce do-

šlo ve Velké Británii v posledním desetiletí ke kvalitativní změně podoby multikulturality. Dříve byl tento pojem spojován spíše s emancipací relativně početných etnických skupin bývalého Impéria; současná multikulturalita dodatečně diskurz politiky multikulturalismu „zrasověla“, přičemž důsledkem je, že až donedávna nebyli bílí migranti ve veřejném diskurzu popisováni jako „etnická menšina“. Dnes – říká Vertovec – se svět radikálně změnil. Alespoň v Londýně. Stav „super-diverzity“ charakterizuje „dynamický vzájemný vztah proměnných mezi čím dál větším počtem nových, malé skupiny tvořících, geograficky rozptýlených, z různých míst pocházejících, transnacionálně spojených, socioekonomicky rozrůzněných a právně stratifikovaných imigrantů“. Za závrať vzbuzujícími číslu (celý referát je dostupný na internetových stránkách COMPASu: <http://www.compas.ox.ac.uk>) stojí dva předpoklady, které se zdají dávat Vertovcovi za pravdu.

1. Multikulturalismus jako konkrétní sociální politika (přínejmenším v dosti reakčním britském provedení) vede k tzv. korporatistickému modelu, čili ke zvěčnění, zkonkrétnění a homogenizaci kultur – etnické skupiny jsou viděny jako zájmové skupiny s jasně specifikovanými cíli i strukturou. Stát aktivizuje elity etnických skupin, které nejenom podporují – abych použil konceptu Gerda Baumanna – „strategický esencialismus“, ale v jejichž zájmu je konzervatismus, který může vyvolat útlak uvnitř samotných etnických skupin – zakonzervování třídních nerovností, mužskou dominanci, nacionalismus, rasismus atd. Není třeba dodávat, že pro mnohé jde o tabuizované téma, byť rostoucí kritika korporatistického modelu, která přichází z liberálních pozic (viz např. Christan Joppke), umožňuje soudit, že vnímání těchto jevů se začíná měnit.

2. Výše uvedené učinilo z kultury nebo etnicity hlavní kritérium multikulturality. Rozdíly uvnitř skupin tak zůstávají analyticky znivelizovány a naopak zdů-

razňovány jsou mezietnické hranice. Samozřejmě již od Fredrika Bartha a Anthony P. Cohena dobře víme, že nic tak nenapomáhá kulturní reprodukci jako situace kulturního kontaktu. Avšak neméně často se také zapomíná na rozdíly a hranice působící uvnitř etnických skupin, kultur nebo náboženství. Navíc, kdo rozhoduje o tom, co je a co není skupina? Určitě ne antropologové, jejichž relativistické názory na fluiditu a difuzi kultur, účelové užívání etnicity a konstruktivistický přístup k identitě se neseťká s uznáním etnických vůdců a mobilizátorů politiky identity.

„Superdiverzita“ má tedy obrátit naši pozornost na jiná kritéria, která mnohem silněji určují vzory lidské integrace, jednání a rozmnožování kulturních významů, a tím přispívají k multikulturalitě. Analýza jiných prvků/faktorů/činitelů je nicméně potřebná: situace na trhu práce, přístup ke zdrojům, gender, imigrační status, společenská třída, způsob udržování transnacionálních vztahů, konflikt uvnitř skupin atd. Především situace globálního města a jeho antropologie se v tomto kontextu setkává se spoustou otázek. Jak je zkoumat? Etnické skupiny na jednom místě nebo raději transnacionální vztahy, nebo snad sousedství jako místo tzv. pouličního multikulturalismu, toho „banálního“? Panel obsahoval spoustu fascinujících referátů o výzkumech zabírajících se každou z výše uvedených otázek.

Avšak diskutující, především profesor Ralph Grillo z Univerzity v Sussexu, měli pochybnosti, co je tak opravdu kvalitativně nového na dnešním „superdiverzifikovaném“ Londýně. Přestože panovala shoda ohledně metodologických pastí esencialismu v obecném diskurzu multikulturalismu – především ve Velké Británii –, zpochybňovali vhodnost pojmu superdiverzity pro výzkumné cíle.

Je očividné, jak tvrdí Zygmunt Bauman, že *mobilita v čím dál větším stupni stratifikuje lidstvo*. Současně také často dochází k tomu, že mobilitou vytvářená strati-